

MUSICAL FOLKLORE IN THE DOBRUDZHA FESTIVE AND RITUAL SYSTEM - PRESENCE IN SCIENTIFIC RESEARCH DISCUSSION

Galya Petrova – Kirkova

Faculty of Musical Folklore and Choreography, Academy of Music, Dance and Fine Arts - Plovdiv,
Republic of Bulgaria galiakirkova@abv.bg

Abstract: Dobrudzha's festive and ritual system is a folk phenomenon that reflects the unique traits and the originality of this region. It is characterized by wealth, diversity and specific developmental trends determined by historical circumstances. Its individual aspects are considered in the works of famous Bulgarian scholars from the beginning of the 20th century, as well as in some valuable sources and materials since the Renaissance.

In the 50s and 70s of the 20th century the festive and ritual system in Dobrudzha was the subject of a purposeful study within two scientific expeditions initiated by the Bulgarian Academy of Sciences. The published results have a wide range, which also includes the presence of musical (song and instrumental) folklore.

Valuable sources are also some ethnological, ethnographic and regional works from the last quarter of the 20th and the beginning of the 21st century, in which different elements of festive culture, folk customs and rituals in Dobrudzha are considered (individually or in a general context).

"Speaking" about the Dobrudzha musical folklore within the studied sources provides a basis for highlighting its characteristics and function in a number of specialized works (in the field of musical folklore and musicology - historiographical, musical, etc.).

The aspects of this "speaking" are of interest to a future general study of the role, place and function of musical folklore in the Dobrudzha festive and ritual system.

Keywords: musical folklore, festive culture, ritual system, Dobrudzha.

МУЗИКАЛНИЯТ ФОЛКЛОР В ДОБРУДЖАНСКАТА ПРАЗНИЧНА И ОБИЧАЙНО- ОБРЕДНА СИСТЕМА – ПРИСЪСТВИЕ В НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯ ДИСКУРС

Галия Петрова - Киркова

Факултет „Музикален фолклор и хореография“, АМТИИ – Пловдив, Република България
galiakirkova@abv.bg

Резюме: Добруджанската празнична и обичайно обредна система представлява фолклорен феномен, в който се отразяват уникалните черти и своеобразието на този регион. Тя се отличава с богатство, многообразие и специфични развойни тенденции, обусловени от историческите обстоятелства. Отделни нейни страни се разглеждат в трудовете на известни наши учени от началото на XX век, както и в някои ценни източници и материали още от епохата на Възраждането.

През 50-те и 70-те години на XX в. празничната и обичайно обредна система в Добруджа е обект на целенасочено проучване в рамките на две научни експедиции, инициирани от БАН. Публикуваните резултати имат широк обхват, в който се вписва и присъствието на музикалния (песенен и инструментален) фолклор.

Ценни източници представляват и някои етноложки, етнографски и краеведчески трудове от последната четвърт на XX и началото на XXI в., в които се разглеждат (отделно или в общ контекст) различни елементи на празничната култура, народните обичаи и обреди в Добруджа.

„Говоренето“ за добруджанския музикален фолклор в рамките на разглежданите източници дава основа за извеждане на акценти за неговата характерност и функция в редица специализирани трудове (в областта на музикалната фолклористика и музикознанието - историографски, музиковедски и др.).

Аспектите на това „говорене“ представляват интерес за едно бъдещо обобщаващо изследване върху ролята, мястото и функциите на музикалния фолклор в добруджанската празнична и обичайно-обредна система.

Ключови думи: музикален фолклор, празнична култура, обичайно-обредна система, Добруджа.

Добруджанската празнична и обичайно обредна система се отличава с особено богатство и многообразие. В нея се отразяват уникалните черти и своеобразието на този регион. Като фолклорен феномен със свои специфични развойни тенденции, обусловени от историческите обстоятелства, тя провокира изследователския интерес.

На първо място в тематичния контекст на настоящото изложение трябва да се постави един от материалите, изграден върху резултатите от изследването на обичайната система в Добруджа, проведено през 1970-1972 г. Това е статията „Характер и развитие на обичайната система в Добруджа“, в която

авторът - **Маргарита Василева** си поставя за цел да даде кратка характеристика на структурата, състава и развитието на традиционната обичайна система в Добруджа за периода от края на XIX докъм 50-те години на XX в. Важен е изводът, че „тази система като цяло не е била обект на специално изследване”.¹⁰⁸ В статията се прави обзор на предходните трудове, в които се разглеждат отделни нейни страни и елементи. Той включва ценния труд на Л. Милетич „Старото българско население в Североизточна България” (1902), в който се отделя мястона някои обичаи, известни сред част от населението в Добруджа, а също и по-важните етнографски и фолклорни трудове на Михаил Арнаудов, които са свързани конкретно с Добруджа: статията „Фолклор” в сб. „Добруджа. География, история, етнография, стопанско и държавно-политическо значение” (1918) и „Северна Добруджа — етнографски наблюдения и народни песни” (1923).

М. Василева включва в обзора и съдържащите данни за обичайната система работи на Ив. Бешевлиев (Сватба. – СБНУ, кн. VIII, 1892) и на Ив. Енчев-Видьо (Стари и нови паметници в Добруджа. Художествено-етнографичен етюд с илюстрации, 1918). Специално внимание се отделя на наблюденията върху духовната и обществена култура в Добруджа на известния наш етнограф Хр. Вакарелски: „Битовата веществена култура в Добруджа и промените в нея през последните десетилетия” (1956), „Старинните елементи в българските народни обичаи” (1938), „Български празнични обичаи” (1943), „Българско народно изкуство” (1963), „Добруджа” (1964), в непубликувани материали, депозиранни в Народописния архив на Етнографския институт и музей (под № 143-II) и др.¹⁰⁹

От направения обзор става ясно, че отделни страни на народните обичаи и обреди в Добруджа се разглеждат в трудовете на известни наши учени още от началото на XX век, а също и в някои ценни източници и материали от епохата на Възраждането.

Такива сведения се съдържат и в материалите от организирани от БАН комплексни научни експедиции, фокусирани върху състоянието и развитието на Добруджанският фолклор, проведени през 50-те и 70-те години на XX век. В тях, на фона на по-широки етнографски, фолклорни и езикови проучвания се откриват и наблюдения върху различни народни обичаи, обреди и свързания с тях музикален фолклор. Резултатите са обобщени в сборници: „Комплексна научна Добруджанска експедиция през 1954 г. Доклади и материали.” (С., 1956.) и „Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания.” (С., 1974.) Вниманието на част от изследователите се фокусира върху песенния фолклор на Добруджа, а целта е да се подготви музикално-фолклорен сборник.

През 70-те години на XX век са публикувани поредица от статии на авторите **Стоян Генчев, Делчо Тодоров, Елена Стоин, Анна Илиева, Николай Кауфман, Михаил Букорелиев, Любомир Дуков, Маргарита Василева** и др., които отразяват резултатите от продължително етнографско-фолклорно-езиковедско изследване на Етнографския институт и Института за музикознание при БАН (1970-1972).¹¹⁰

В съдържанието на сборника, издаден през 1976 г. „Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор. Т. II. (С.: БАН), група доклади обособяват отделна структура под заглавие „Фолклорът и народните традиции в Добруджа”. Ще отворим два от тях, с автори Елена Стоин и Делчо Тодоров, в които се разглеждат различни страни на обредния музикален фолклор.

Елена Стоин, в „Музикалният фолклор на Добруджа”, се спира на онези обредни песни, които са представени с най-пълни съхранени цикли – предимно коледарски и лазарски, а също и на характерния репертоар от сватбени песни. Този текст е особено ценен и с това, че се позовава и на други изследвания върху добруджанския обреден фолклор, като обобщава резултатите от тях: на Райна Кацарова - „Днешното състояние на народната песен и танцовия фолклор в Добруджа” (В: Добруджанска експедиция през 1954 г. С., 1956); Михаил Арнаудов – „Фолклор” (В: Добруджа. С., 1918); Хр. Вакарелски – „Групи на българската народност от етнографско гледище” (В: Изв. Бълг. геогр. Д-во в София, X, 1942.); Д. Маринов – „Буенец” (Изв. Нар. Етногр. Музей в София, кн. I, 1907) и др.¹¹¹

Делчо Тодоров, в доклада „Жанров състав, развитие и съвременно състояние на фолклора в Добруджа” изтъква едно твърде важно обстоятелство – практическата насоченост на календарните празници и семейните обичаи, спазвани и битували като почти ненакърнена система до 50-те г. на XX в.,

¹⁰⁸Василева, М. – Характер и развитие на обичайната система в Добруджа. // Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор. Т. II. С.: БАН, 1976, с.166.

¹⁰⁹Пактам.

¹¹⁰ Виж: Фолклорът и народните традиции в Добруджа. // Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор. Т. II. С.: БАН, 1976, с.123- 172.

¹¹¹Виж: Стоин Е., цит. съч. - В: Проблеми на българския фолклор. Т. II. С.: БАН, 1976, с.134.

обуславя тяхната сравнително по-голяма устойчивост и жизненост в бита; това позволява, макар и вече по-трудно, да се запишат почти целите цикли от обредни песни. Авторът разглежда *обредните песни* (от типичните за областта традиционни обредни песенни цикли), които, според него, поради богатото си съдържание и поетична образност заслужават „особено внимание“; подчертава тясната им връзка и обусловеност с обредите като „техен съществен обредно-поетически компонент“¹¹².

Обредните песни представляват съществена, репрезентативна част от фолклора в областта. Ценни източници за тяхното изучаване са трудовете, които ги представят в по-широк контекст, на фона на жанровото и мотивно разнообразие на фолклора в областта. В по-значителните от тях, издадени до 60-те г. на XX в. са трудовете на *М. Арнаудов*; *Ат. Илиев*, *Г. Янков*, на *В. Стоин* и *Р. Кацарова*, на *Ив. Качулев* и *Ел. Стоин*.¹¹³ В тях се извеждат тесните връзки и най-близките общи черти на добруджанския фолклор с източно-българската народно-поетична традиция; те съдържат данни, (макар и косвени по отношение на пълнотата и цялостта на обичайната система), които са основа за по-нататъшното изследване на тази система – след 70-те години на XX век до днес.

Сред етнографските изследвания, които предоставят ценна информация за *функцията* на музикалния фолклор в народните обичаи и празници в Добруджа, специално внимание заслужават трудовете на *Донка Съботинова*.¹¹⁴ В тях се открояват два основни аспекта – на традицията и на съвременното състояние на празничната и обичайната система. Авторката осъществява паралелно изследване на едни и същи обичаи, като се извежда спецификата им при различните етноси.

Присъствието на *музикалния фолклор* Д. Съботинова очертава в синхрон с останалите компоненти на обичайно-обредния комплекс. Ролята на песните, инструменталните изпълнения (на гайда, гъдулка, хармоника и др.) и танците е изведена без навлизане в детайли, а само чрез точното маркиране на присъствието им в хода на различните обичаи. Въпреки че отреденото място на богатия песенен и словесен фолклор самата Д. Съботинова определя като „скромно“¹¹⁵, този авторски подход способства да се експонира ролята, значението и функцията на музикалния и танцовия фолклор в определени моменти от обичайно-обредните действия. Показателен пример за това се среща при разглеждането на добруджанските сватбени обичаи. В определени моменти при наративното представяне на обичая, авторката поставя на една плоскост по важност музиката и храната; но все пак, специално се изтъква: „*На сватба най-хубавото гайда бива*“.¹¹⁶

Подходът на Д. Съботинова към съобщаване на точното включване на музикалния фолклор в рамките на даден обичай дава възможност изучаването му да не се откъсва, а да запази връзката с народния бит – в случая – конкретно с празнично-обредните традиции.

Ценен източник на информация за обредния музикален фолклор са краеведческите изследвания, свързани с историята и културата на отделни градове, селища и райони в Добруджа. В някои от тях се съдържа фолклорен музикален материал, най-често народни песни, представени според връзката им с различни празници, обичаи и обреди.

Песенните сборници на *Борис Илиев*, *Цветана Друмева*, *Петър Крумов*, *Галия Петрова-Киркова* и др. включват народни песни от различни краища на Добруджа, включително и обреден репертоар. Те също предоставят ценна информация за обредните песни (в много случай – почерпена направо „от извора“, от самите информатори). Например, в трудовете на П. Крумов обредния репертоар е

¹¹²Тодоров, Д., *Жанров състав, развитие и съвременно състояние на фолклора в Добруджа*. // *Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор*. Т. II. С.: БАН, 1976, с. 125.

¹¹³Арнаудов, М. *Северна Добруджа. Етнографски наблюдения и народни песни*. (СбНУ, кн. XXXV, 1923); Илиев, Ат. *Сборник за народни умотворения, обичаи и др., събрани из разни български покрайнини*. (С., 1898); Г. Янков, Г. *Български народни песни от Елена*. (Б. Янкова, Пловдив, 1908); Стоин, В. *Български народни песни от Източна и Западна Тракия*. (С., 1939); Стоин, В. *Народни песни от Средна Северна България*. (С., 1931); Кацарова, Р., Ив. Качулев, Ел. Стоин. *Народни песни от Североизточна България*. (С., 1962). Виж: Тодоров, Д. – *Жанров състав, развитие и съвременно състояние на фолклора в Добруджа*. // *Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор*. Т. II. С.: БАН, 1976, с.123.

¹¹⁴Съботинова, Д. „*Колелото на живота. Семейни обичаи на българи, арменци, руси старообрядци, турци и цигани/рома*.” Варна, Изд. къща *Стено*, 2015; „*На една земя, под едно небе. Празници и обичаи на българи, арменци, руси старообрядци, турци и цигани (рома)*.” Варна, Изд. къща *Стено*, 2009; „*Отколешно време. Календарни празници и обичай от Силистренско*.” С., 1998.

¹¹⁵Съботинова, Д. – *Колелото на живота. Семейни обичаи на българи, арменци, руси старообрядци, турци и цигани/рома*. Варна, Изд. къща *Стено*, 2015, с. 18.

¹¹⁶Съботинова, Д. *Цит. съч.*, с. 143-144.

подреден според годишния календар (Коледни песни, Пролетни песни, Лазарски песни, Песни на Гергьовден, Песни на Еньовден, Песни през лятото, Песни на сватба и др.). Авторът е събрал и представил всички характерни за района около Силистра игри като буенек, сборенка, ръка, опас, панделаш, повлекана, пайдушката, честата, бърза ръчка, данец и други. Значимостта на този труд е и във включването както на архаични песни, „родени в много отдалечени от нас времена”, както и „песни от по-ново време, когато влиянието на близки или по-далечни фолклорни региони, на исторически събития от началото и средата на миналия век, а също и на градската интонационна среда е много силно.” Съдържа се информация и за ладовата принадлежност, размера, тоновия обем и функцията на песните, която е посочена непосредствено под заглавието.¹¹⁷

Важни за очертаване на етнографската специфика на обредния музикален репертоар в Добруджа са сборниците, съдържащи песенен материал, съотнесен към отделни етнографски групи („местни”, „приселци”)¹¹⁸, ваяци¹¹⁹ и др.

В книгата на **Венцислав Димов** „Кърджиево. Традиции и наследници” (Добрич, 2010) се разглежда селската фолклорна култура на кърджиевци, местните родове и личности, свързани с музикалнофолклорните традиции, родови истории, имена на местни певци и разказвачи. Авторът публикува и текстове на съхранен местен песенен фолклор, сред които се откриват части от обичайни песенни цикли –коледни, лазарски, сватбени и др. Изключителната оригиналност и ценността на този труд е в представянето на празниците и обичаите в традиционен и иновативен аспект, основано на автентични, непубликувани и неизследвани до момента разкази на информатори от различни поколения.¹²⁰

В обобщение на горното изложение трябва да подчертаем, че „говоренето” за добруджанския музикален фолклор в рамките на разглежданите източници (етноложки, етнографски, краеведчески и др.) дава основа за извеждане на акценти за неговата характерност и функции в редица специализирани трудове (в областта на музикалната фолклористика и музикознанието - историографски, музиковедски и др.).

Показателен факт е, че при характеризирането на Добруджанската фолклорна област някои автори започват с акцент върху богатството на обредния репертоар. **Лидия Литова** специално подчертава: „Тук се изпълняват много обредни (коледни, лазарски, сватбени, еньовденски, на буенец, на пеперуда, кукерски, русалийски и др.).¹²¹ Като се позовава на изследването на Р. Кацарова „Днешното състояние на народната песен и танцовия фолклор в Добруджа.”, Литова също говори за запазването на голямо количество обредни мелодии (изобилие на коледарски, лазарски, сватбени и други обичайни песни, както и кукерски вокални и инструментални мелодии) във връзка с влиянието на Тракийската фолклорна област. Л. Литова извежда особеностите на богатия добруджански коледен цикъл, характерен с разнообразието на поетични мотиви, мелодично и метроритмично изграждане „(често се използва 5-, 7-, 9-временен неравноделен размер, комбинация от 9-временен размер с тривременна група в края и два 9-временни с тривременна група на второ място)”.¹²² Коледарският обичай в Добруджа е придружен с маскарадната игра „Бръзая” („Брезая”). Той е в пряка връзка с ритуалните действия на обредното шествие (с или след коледарите), провокирани от специфични инструментални мелодии.¹²³ Другите акценти, които Л. Литова поставя във връзка с празнично-обредната система в Добруджа са: върху лазарския обичай, който е „все още жива традиция”; специално е подчертан и фактът, че в музикалната практика на добруджанското население са запазени много еньовденски, песни на пеперуда, кукерски вокални и инструментални мелодии; върху сватбените песни, които са „предимно безмензурни, с характерна изразителна интонационна линия, пряко свързани емоционално с конкретния момент от сватбения ритуал”.¹²⁴

Жизнеността на традициите, свързани с лазарските и коледарските обичаи в Добруджа се изтъква отчетливо и от **Николай Кауфман**: „Особено богати са циклите на лазарските и коледарските

¹¹⁷ Крумов, П. - Народни песни от Добрич. Act Music, 2000; Народни песни от Добричко. Добрич, 2013; Народни песни от Добруджа. Песни от Силистренско. С.: Рекламно-изд. къща „Пони”, 2001.

¹¹⁸ Петрова-Киркова, Г. – „Виласе’йлоза...” Добруджански народни песни, Пловдив, FastPrintBooks, 2016

¹¹⁹ Неделчева, Й. Народните песни в календарните празници, обичаи и обреди на ваящите. Варна, „Ситроник” ООД, 2003.

¹²⁰ Димов, В. – Кърджиево. Традиции и наследници. Добрич: Матадор 74, 2010, с. 38-49; 75-89.

¹²¹ Литова, Л. - Българска народна музика. С.: Изд. „Музика”, 1982, с. 245.

¹²² Литова-Николова, Л. - Българска народна музика. С.: ИК „Свят. Наука”, 2001, с. 83.

¹²³ Виж: Пример № 108 - Литова-Николова, Л. - Българска народна музика. С.: ИК „Свят. Наука”, 2001, с. 84.

¹²⁴ Литова-Николова, Л. - Българска народна музика. С.: ИК „Свят. Наука”, 2001, с. 84.

песни, които съпровождат особено живата традиция, която след замиране отново се възражда. В миналото коледарските песни са били особено богати и разнообразни.¹²⁵ Пълнотата на тези цикли се подчертава и от Е. Стоин, която подчертава устойчивостта на музикалнообредните традиции, вариантно и мотивно богатството: „Съпоставени със съответните жанрове от Тракия, откъдето са пренесени, тук те са се съхранили с повече мотиви и в по-пълни варианти”.¹²⁶

В някои съвременни изследвания присъстват акценти върху обредния песенен репертоар, в контекста на цялостен обзор на музикално-фолклорното наследство в Добруджа, във връзка с етно-демографското състояние и миграционните процеси в този регион.¹²⁷

Изводи:

- ✓ Липсва специализирано изследване за присъствието на музикалния фолклор в празничната и обичайно-обредна система в Добруджа;
- ✓ Погледът върху научно-изследователския дискурс констатира необходимост от цялостна характеристика и поставяне на обобщаващи акценти върху функционалната, смисловата и приложната функция на музикалния фолклор спрямо празничната и обичайно-обредна система в Добруджа.

Това представлява интерес за едно бъдещо изследване.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Василева, М. – Характер и развитие на обичайната система в Добруджа. // Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор. Т. II. С.: БАН, 1976, с.166 – 171.
- [2] Димов, В. - Кърджиево - традиции и наследници. Добрич: *Матадор* 74, 2010.
- [3] Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. С.: БАН, 1974.
- [4] Илиев, Б. – Песните на крайдунавска Добруджа. Т. III. Обзор и аналитичен разбор. С.: НПЗ „Защита”, 1992.
- [5] Илиев, Б., Ц. Друмева. – Дунаве, бели Дунаве. Народни песни от крайдунавска Добруджа. Т. II. Жива летопис. С.: НПЗ „Защита”, 1991.
- [6] Кауфман, Н. Българска народна музика. Трето преработено издание. Варна: *Славена*, 2005, с. 83.
- [7] Крумов, П. - Народни песни от Добрич. *Act Music*, 2000; Народни песни от Добричко. Добрич, 2013.
- [8] Крумов, П. - Народни песни от Добруджа. Песни от Силистренско. С.: *Рекламно-изд. къща „Пони”*, 2001, с. 9.
- [9] Литова, Л. - Българска народна музика. С.: *Изд. „Музика”*, 1982, с. 245.
- [10] Литова-Николова, Л. - Българска народна музика. С.: *ИК „Свят. Наука”*, 2001?, с. 84.
- [11] Неделчева, Й. Народните песни в календарните празници, обичаи и обреди на ваяците. Варна: „*Ситроник*” ООД, 2003.
- [12] Пеев, Ат. Песни от Добруджа. Изворен песенен фолклор от Добричкия край. Добрич: *ABE ФАКТА*, 2000.
- [13] Петрова-Киркова, Г. – „Вила се’й лоза...” Добруджански народни песни. Пловдив: *FastPrintBooks*, 2016.
- [14] Петрова – Киркова, Г. Музикално-фолклорното наследство в Добруджа – връзка с етно-демографското състояние и миграционните процеси. Дисертация. АМТИИ, Пловдив, 2015.
- [15] Стоин, Е. – Стоин, Е. Музикалнофолклорни диалекти в България. С.: *Музика*, 1981.
- [16] Съботинова, Д. – Колелото на живота. Семейни обичаи на българи, арменци, руси старообрядци, турци и цигани/рома. Варна: Изд. къща *Стено*, 2015.
- [17] Съботинова, Д. – На една земя, под едно небе. Празници и обичаи на българи, арменци, руси старообрядци, турци и цигани (рома). Варна: Изд. къща *Стено*, 2009..
- [18] Съботинова, Д. Отколешно време. Календарни празници и обичай от Силистренско. С., 1998.
- [19] Съботинова, Д. – Семейник или колелото на живота. Обичаи и обреди на българи, турци и цигани (рома). Силистра: Изд. и печатница *РИТТ*, 2002.
- [20] Тодоров, Д. – Жанров състав, развитие и съвременно състояние на фолклора в Добруджа. // Фолклорът и народните традиции в съвременната национална култура. Проблеми на българския фолклор. Т. II. С.: БАН, 1976, с.123–131.

¹²⁵Кауфман, Н. Българска народна музика. Трето преработено издание. Варна: Славена, 2005, с. 83.

¹²⁶Виж: Стоин, Е. – Музикалнофолклорни диалекти в България. С., 1981, с. 358.

¹²⁷Виж: Петрова-Киркова, Г. Музикално-фолклорното наследство в Добруджа – връзка с етно-демографското състояние и миграционните процеси. Дисертация. АМТИИ, Пловдив, 2015, с. 35-47.